TINE DE MOOR & JAN LUITEN VAN ZANDEN, *VROUWEN EN DE GEBOORTE VAN HET KAPITALISME IN WEST-EUROPA*.
(BOOM: AMSTERDAM, 2006), 121 BLZ., € 18,50.



Janne en Adriaen hadden beloofd met elkaar te trouwen, maar tot een officieel huwelijk was het nog niet gekomen. Dat zou gebeuren als daar economisch ruimte voor was. Toch sliepen ze geregeld met elkaar. Janne woonde bij haar moeder en stiefvader, maar op zeker moment wilden die niet meer voor Jannes onderhoud opdraaien. Ze moest maar voor zich zelf gaan zorgen en werk gaan zoeken. Dat laatste vond ze in Kouwekerke. Ze trok daar in bij een andere man die een kind bij haar verwekte. Vervolgens probeerde Adriaen onder zijn huwelijksbelofte aan Janne uit te komen, maar zij wilde hem er aan houden. En dat ze nu als 31-jarige een kind bij een ander had, was toch vooral een gevolg van het feit dat hij al acht jaar talmde met het huwelijk. Zo getuigde zij in 1505 in het Zeeuwse Kouwekerke.
Dit verhaal klinkt verbazingwekkend modern en voor grote delen van de wereld is het nog steeds uitzonderlijk. Maar niet voor West-Europa. Want daar ontwikkelde zich aan het einde van de middeleeuwen een huwelijkspatroon waarvan we in het verhaal van Janne de kenmerken zien: de relatieve hoge leeftijd waarop getrouwd werd, het trouwen met wederzijdse instemming van bruid en bruidegom en het gegeven dat kinderen op zeker moment het ouderlijk huis verlieten om een eigen huishouden te beginnen.
Voor het ontstaan van dit Europese huwelijkspatroon waren drie zaken van belang. Allereerst de doctrine van de rooms-katholieke kerk dat er onder de huwelijkspartners wederzijdse instemming over het huwelijk moest bestaan. Dan een vorm van erfrecht waarin vrouwen gelijke rechten hadden op een erfenis als mannen. En ten slotte de mogelijkheid van mannen en vrouwen om op de arbeidsmarkt te kunnen opereren. Het optreden van de Zwarte Dood heeft het hele proces aangezwengeld en versterkt omdat het de vraag naar arbeidskrachten vergrootte. Er ontstonden tussen de generaties en de seksen die relatief egalitaire verhoudingen die zo kenmerkend zijn voor het Europees huwelijkspatroon.
De consequenties mogen niet onderschat worden. Ten eerste werd het belangrijk te investeren in opleiding en scholing: niet de hoeveelheid kinderen, maar de kwaliteit ervan werd belangrijk voor de toekomst. De kinderen moesten op eigen benen kunnen staan. Ten tweede verzwakte de positie van de ouderen; op hun oude dag konden zij niet rekenen op de materiële steun van hun kinderen. Ten derde waren de kleine huishoudens kwetsbaarder voor tegenslagen dan die van de *extendend families* elders. Er moesten dus instellingen komen die zorg gingen dragen voor de zwakken in de vorm van weeshuizen, oude mannen- en vrouwenhuizen en begijnhoven. Die toenemende investeringen en participatie op de arbeidsmarkt waren voorwaarden voor de economische expansie van de landen rond de Noordzee in de zeventiende eeuw.
Tine de Moor en Jan Luiten van Zanden schreven een prikkelend essay over deze complexe materie die echter een uitgebreidere behandeling verdiend. Veel vragen blijven onbeantwoord; hun betoog is nog te abstract en modelmatig. Bovendien zit er iets vreemds in dat model: als loonarbeid een voorwaarde is voor het ontstaan van het Europees huwelijkspatroon, hoe kan dat huwelijkspatroon dan op zijn beurt zorgen voor het ontstaan van het kapitalisme? Dat was er toch al, want anders was er geen loonarbeid geweest! Daarnaast is de titel misleidend. Want niet de relatie tussen vrouwen en kapitalisme, maar die tussen het westers huwelijkspatroon en kapitalisme staat in hun these centraal.
En toch leverden De Moor en Van Zanden een inspirerende aanzet voor een interessante discussie.

Hans Pols